

Eros képzelet szüli az okokat
(Montaigne)

KÖ ANDRÁS

Anyagtalan repülés

Nagy Gáspár, „a szókkal bibelődő ember”

Tamási Áron így idézte fel első találkozásukat Móríc Zsigmonddal:

„Megállapodtunk, hogy az egyik pesti vendégülben találkozunk, s jól kibeszéljük magunkat. Ahogy megyek a bejárat felé, látom, hogy tülffel közeledik Móríc Zsigmond. – Úgy látom, te vagy Tamási Áron! – szólal meg. – Én meg úgy látom, te vagy Móríc Zsigmond – válaszoltam. Ezzel bementünk, többet nem szólva. Alkalmassáztal kerestünk, elhelyezkedtünk, majd Móríc Zsigmond körülnézett: – Pincér! – mondotta. – Pincér! – mondtam én is nyomatékosan. Mikor a pincér megjelent, Móríc Zsigmond kérdően rám pillantott, s így szólt: – Sört. – Sört... – válaszoltam én félíg neki, félíg a pincérnek. Ezután nem szóltunk többet. Láttam, hogy játékról van szó. Móríc Zsigmond vizsgálódva méregetett, s én is alaposan végignéztem őt. Ilyenformán ismerkedtünk, legalább fél óra hosszat. Akkor Móríc Zsigmond kérdően nézett rám, és így szólt: – Mehetnének, Áron?! – Mehetnének bizony – feleltem én, fizettünk, s kifelé tartottunk. Az ajtó előtt Móríc Zsigmond kezét nyújtotta, elbúcsúztunk, szóltat. Már elválni voltunk, amikor ő, már indulóban, visszafordult, és szélesen elmosolyodott: – Jól kibeszéltük magunkat, Áron – mondta meggyőződéssel. – Jól kibeszéltük magunkat, Zsiga – feleltem én. Ezzel mindegyikünk útjára ment. Igen jól kiismertük egymást.”

Vannak emberek, akik anélkül, hogy sokat beszélgetnének egymással, pontosan tudják, hányadán állnak a másikkal, mit érez, hogyan gondolkodik, mit tart fontosnak a másik. Elég csak néhány odavetett szó vagy mondat, s mindjárt az az érzésünk, mintha jól kibeszéltük volna magunkat. Így vagyok a most ötvenhét éves Nagy Gáspárral: egy kézfogásból, egy tómondattól értjük egymást anélkül, hogy valaha is hosszan elcseveleznünk volna. S most itt van prózakötete, a Közlemb az életemhez, amely – ha eddig nem tudtam volna – pontosan rímelt mindarra, amit én kézfogásból, tekintetből, tómondattól kisugárzáson értem. Mintha együtt, egy helyen, egy időben nevelkedtünk és eszméltünk volna. Pedig ő néhány évvel fiatalabb. Ő Vas megyei, én somogyi (balatoni). S most beszélgetés helyett elküldte könyvét, amely lombot fon egy-egy tómondattal (és a versei) köré.

Középkorban a szobám falát Petőfi arcképe díszítette. Nagy Gáspár azt vallja: „Petőfit – mindenkinek mondom – nem kötelező jelleggel, hanem belső késztetésből, a magunk épülésére, évente újra kellene olvasni. Ugyanis minden szava mögött ott van az erkölc, az etika, nála nincs félbeszélés. Ha a ma élő politikusaink, szellemi életünk nagyjai között sokkal többet volnának azok, akik Petőfivel vallanak: »Használni és nem ragyogni akarok«, akkor bizonyára előbbre tartanánk!”

Nagy Gáspár emlékezett Szűcs Istvánra, a KISZ-klub-s elvtársra, aki 1972-ben úgy beszélt a Petőfi-szobor talapzatánál, hogy ki sem ejtette a költő nevét. Mai rokona az a televíziós szerkesztő, aki nemrég azzal hívta fel a rádió archívumának munkatársát: kölcsönöznék-e neki egyik műsorához Petőfi Sándor hangját?

Istenkáromlás! Ismeretes, hogy Kossuth hangja megmaradt az utókornak, de ez még nem jelenti azt, hogy Petőfié is megvan. Bárha így volna! A telefonhívás arról árulkodott, amiről a televíziók kulturális műsorainak jelenlegi színvonala.

Nagy Gáspár Pannonhalmán tanult a bencéseknel, én Budapesten a ciszterciáknál, igaz, akkor már József Attila volt a gimnázium neve, de a régi szellem, néhány tanáruknak köszönhetően, élt tovább. Tudom: meghatározó egy-egy mondat, egy-egy üzenet. Ami a sok-sok latin memoriter közül Nagy Gáspárnak máig bölcslet: „Bármit teszel, okosan tedd, és nézd a végét.” Söveges Dávid igazgatón nem adta ki a forradalomban részt vevő diákjait, ezért a pufajkasok 1957-ben felhözta verték. Nagy Gáspár ezek után került oda, ahol – mint írja – „a történelem a kövekből is sugározott... A történelmi érzékenységet tanultam meg Pannonhalmán.”

Nagy Gáspár tudja: a történelem nem az, amire mi gondoltunk, hanem amire emlékezhetünk. A történelem sokféle műfajra ad lehetőséget. A történelmet lehet írni, átírni, meghamisítani, újraértékelni, megcáfolni, s ha minden kötél szakad, tárgyilagosan ábrázolni. Mindenesetre a legnagyobb portómegeve: történelem. Kilátszunk-e belőle?

Ami Nagy Gáspárnak Kormos István „Mesterkurzusá” volt a Móra Kiadóban, az nekem a Sipos Tamás-fé-

le „iskola” a rádióban. („Ripporter akar lenni?” – kérdezte, amikor már sokadszor találkozott velem a rádió bejáratánál, amint éppen Gulyás Gyulára vártam. „Itt van Pesten Pablo Neruda, előadást tart a bölcsészkaron, készítsen vele interjúkat Gondolatnak.” Így kezdődött. Ha erre gondolkodom, még ma is megre meg a lábam.) „A »Mesterkurzusba« nem elhanyagolható tételként a Fradi aktuális fák csapatának összeállítása is éppúgy beletartozott, mint Nadányi Zoltán vagy Sinka István valamelyik ritka versének ismerete... – írja Nagy Gáspár. – Hogy Kormos Pista hívott oda, és mellette dolgozhatam, ez volt a megfizethetetlen, kiemelt honorárium.”

Nagy Gáspár szüleivel együtt nehéz paraszti munkát végzett. Első „nyelvmelkei” káromkodó és imádságos szavak voltak. (Zsigmond király, aki több nyelven beszélt, de legjobban a magyarért lelkesedett, csak magyarul káromkodott. Apai nagyapám – a család béke nyert vele – csak törökül.) Anyai nagyanyja a falu életéből fantasztikus történeteket gyűjtött össze. Olyan világot fedezett fel a leendő költő (és később, az iskolai szünetekben, jelesebb ünnepeken, őszi betakarításkor), amely kötőanyag lett gondolkodásában, verseiben. „En úgy fogom föl – vallja be –, ha verset írok, nekem diktálnak.

Nagy Gáspár

En fogom a tollat, de valahonnan kapom azt az erőt, azt a sugallatot, ami előrevisz. Nem kértem ezt a segítséget, de megadott. A világ, mint Isten teremtménye: költői mű, amelyben én csupán egy grafitporszem vagyok. De a porszemnek is van feladata.” A színészkirály, Latino-vits Zoltán azt írja: „A vers az ember legtermészetesebb megnyilvánulása, leganyagtalanebb röpülése, legforróbb vallomása a létről. A legszentebb játék. A kifejezhetetlen körbetáncolása, megidézése, ritka szertartás, művés foglász. Valami, ami születésének pillanatában a halhatatlanságra tart igényt.” A poétáról pedig így vélekedik: „Korának és közösségének gondolathordozója, indulatbészterítője, ostromzója, érzelemládája. A poéta-életű ember valami titkos úton, múltakból font, elhatal energiájából szőtt radarhálójával képes ráérzeni a jövőre is, és erről elsősor energiával közöl híradást. Vajon honnan ez az energia?”

Nemrég színjelenes érettségiben reménykedő, flasztelen nevelkedő fiatalembereket faggattam: ismerik-e a fák, a madarak, a virágok nevét? Lesújtó volt a műveltségük. Valahol olvastam, hogy a számítógépesvilág falanszterében most éppén világégyetemközi társaitól fosztja meg magát az ember. A geológiai képződményektől, a csillagoktól, a növényektől és az állatoktól, a tiszta víztől és a tiszta levegőtől. Nagy Gáspár írja egykori iskolájáról s a szombathelyi főiskolán művelődéstörténetet tanító Kiss Gyuláról, hogy nála a diáknak legalább 300 autentikus népdalt kellett ismerni, továbbá táncainkat, a magyar történelmet, beleértve a fehér foltokat is. Vele kellett felfedeznie minden golyának kemény gyalogtúrával az Őrséget, majd később a szatmár-beregű tájat is, ahol Szatmárcsékén, lehetőleg holdvilágban, Kőlcsey sírjánál a Himnuszot kellett elénekelni. Aki így nevelkedett, annak megadatott az esély, hogy tudja, az elágazásnál merre menjen.

Legutóbb tavaly Iszákán, a Nagy László-emlékház-nál találkoztunk Nagy Gáspárral. Aztán baráti körben a

Somló tetején kötöttünk ki, s borozgatás közben Kósa Ferenc mesélte el Nagy László kitántorgásának valódi okait ebből az életből. Döbbenet hallgattuk... („Kó-sák egyszerű filmjéből kölcsönözöm szabadon a gondolatot – veti papírra Nagy Gáspár –: csak az igazmondás maradhat az ember egyetlen esélye, hazugságra, elkenésre, halogatásra nincs idő.”) Ami pedig másik tanítómesterét, Nagy Lászlót illeti: „... indulásomkor... Nagy László metaforikus lírája volt a költészetszemély. Vonzásba kerültem azért is, mert hasonló világból jöttünk... Nagy László a Somló-hegy tövében született, jómagam onnan harminc kilométerre... Ha kinn voltunk a szőlőben, vagy éppen teheneiket őriztünk, mindig a Somló volt a tájékozódási pont.”

Ezerkilencszázötvenhat Nagy Gáspárnak és nekem is meghatározó emlék. A menekülők nap nap után náluk szálltak meg, aztán mentek át a határon. Ami Budapesten történt, arról a 17 éves Práter utcai srácnak mesélt nekem, mielőtt búcsút mondtak a hazának. S ő ámulva hallgatta, hogyan lötték ki az orosz tankokat. Én apámmal róttam a várost, s életem végéig nem felelhettem, hogyan dőlt a porba a gellérthegyi orosz katonaszobor. Utána elénekeltük a Himnuszot. Melocco Miklós szobrászművész a napokban egy baráti összejövetelen vallotta be, hogy 1956 hatására ismerte meg a hazafiságot, s maradt végleg e hazában. S aztán a Nagy Gáspár-oeuvre egyik csúcspontja, a „bűnök bűne” a tatabányai Új Forrásban 1984-ben megjelent Nagy Imre-vers, az Öröknár: elmúltam 9 éves, aztán a másik ötvenhatos: A fiú naplójából – 1986-ban, a forradalom 30. évfordulóján a Tiszatújban. Ma már ez is történelem, a „különösen veszélyes költő” – ahogy megbélyegezték az állam-biztonság emberei – máig megbocsáthatatlan tette. A Kossuth-díj ellenére!

En 1989-ben kezdtem kutakodni arról, hogy Nagy Imréket a kivégzés után hol temették el, és ekkor találkoztam Nagy J. Lamberttel, tizenöt évet kapva a sorstól közös munkára, könyvekre, barátságra. Nagy Gáspárral együtt mondom tehát: eljegyezettünk a történelemmel. Az én fájdalom a gyerekkorra nyúlik vissza, mert mindkét nagyapám az oroszok ölték meg. Rádadásul az egyiket bestialis módon, kezét-lábát kitépve, lóhoz láncolva hurcolták végig a falun. Nagyanyámat megbecstelenítették. Nekem mesélhetnék felszabadítókról! Csoda, hogy nem keveredtem 1956-ban a harcolók közé. Igaz, őriztek is otthon nagyon.

Néha nem tudom, az álom és az ébrenlét között hol a határ. Volt-e nekünk egyáltalán Nagy Lászlónk („Nagy László kérdezte mindig csöndes szavakkal, hogy azoknak az átnyergelőknak, akik majd legközelebb is átnyergelnek, milyen hitük lehet?”), Czine Mihályunk („kinek szeméből – ahogy Németh László lejegyezte – mindig ömlött a fény és a szeretet”), Kiss Gyula tanár urunk („aki alkataiban és némely jó hajlamában Móríc Zsigmond alteregójaként gyalogolt és énekelte előttünk”) és a többiek, a hozzájuk hasonlók, akiket Nagy Gáspár így vagy úgy megénekel. Néha azt hiszem, csak lódobogás volt a jelenlétük, néha meg tudom, hogy Nagy Gáspár kézfogásában az ő kézfogásukat is éreznem kell, verseiben, prózájában az ő küldetéstudatuk is benne van. („... a magyar költészet a kézfogások költészeté.”)

Nagy Gáspár, a prózaíró, „a szókkal bibelődő ember” nem tagadhatja meg a verselőt. A szavak akkor is árulkodnak, ha arról vall, ami a versek mögött van. A Közlemb az életemhez című kötetben olvashatjuk: „A baltavári és kisléri templom harangjainak összetéveszthetetlen borongása” vagy: „Az én gyerekkorom rorálás hajnalainak emléke...” Másutt: „Es a versek – az időben – jöddögnék utánam.” „Most ez a térkép is mintha fölöttem csillaglana...” „Miközben ilyen fényes vers-karátót pattint tekozlón a lábunk elé: bársony-nesz, könnyű pára...” Marmint – Nagy Gáspárral szólva – a legárva magyar költő, József Attila és így tovább.

A költészet parázsnoka, Nagy Gáspár fogja a kezünket a prózában is, és nem ereszt. Ülünk egymással szemben egy sör mellett, mint hajdan Tamási Áron és Móríc Zsigmond, ő a méltó örökösük (a Móríc-ösztöndj részese 1976-ban; „Móríc Zsigmondnak... az Erdély-trilógiáért az eddigi ösztöndíjakból vita nélkül összedobhatnánk egy posztumusz Nobel-díjat”), én, az egyszerű krónikás, kis tehetséggel aránylag messzire jutva, és már fél órája hallgattuk. Ő azt mondja: – Jól kibeszéltük magunkat, András. En azt mondom: – Jól kibeszéltük magunkat, Gáspár. És mindegyikünk megy a maga útjára. De az irány – Ady kedvenc szavával – mégis ugyanaz.

SÁNDOR GYÖRGY Hogyan legyél moralista (IX.)

S okunk egyik legkedvesebb olvasmánya Dr. Gyökössy Endre, a már több éve tőlünk – jobb helyre – elment drága Bandi bácsi. (Az egész ember, úgy ahogy volt, van! Kérdés, mit olvasunk ma belőle ki.) Ő írja nekem – nagyon remélem, neked is – Kézfogás című kis füzetecskéjének egyikében az alábbiakat, úgy érzem, meg kell osztanom veled is, a hasonlóan éppen „nem a legjobb passzban lévő” olvasóval. Vegyük úgy, hogy onnan üzen nekünk, bátorít kézfogásával a magasból, a máig egyik legavatottabbnak mondható lelkipapozónk: „a nemzet orvosa”.

Mostanában gyakran eszembe jut első legatási szolgálatom – írja. Nagyon régen volt, még a II. világháború előtt, a 30-as évek kezdetén. Végre mehettem Igét hirdetni! A huszonevesek hallatlan lelkesedésével készültem első legatási igehirdetésemre, hogy fölmelegyek a szószékre egy gyönyörű nagy, teli templomban, én, a fiatal teológus, és elmondhatom azt, ami a szívemben és az Igeben van: „Jőjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve és megnyugvást adok nektek.” (Mt. II. 28.)

Erre készültem és hihetetlen lelkesedéssel utaztam el a Budapestről kb. 60-80 km-re fekvő nagyközségbe. Meg is érkeztem, az idős lelkipapostor azt mondta: – Édes fiam, vasárnap fog szolgálni, délután három órakor; én fáradt vagyok nem megyek be, lefekszem, majd a harangozó bekíséri a templomba, menjen fel nyugodtan a szószékre, és mondja el az igehirdetését.

Amikor az öreg, csizmás harangozóval elindultam, nagyon sok ember ment a templom felé, boldog voltam, hogy özlönik a nép. A végén kiderült, hogy búcsút volt a községben, és mindenki elhaladt a templom mellett, ki a vásározókhoz. Bementem a meglehetősen nagy templomba; 15-20 fejkendő öreg néni ült bent szétészorva, férfi csak kettő volt; a harangozó, aki bekísért, meg az öreg kántor. Mentem, mentem fel a nagyon magas szószékre, a gyéren megvilágított templomban, és annak a tíz-egynéhány valakinek elmondtam a szolgálatomat. Nagy riadalom volt bennem: hát ezek a mindnyájan? Ezek, akiknek életem első igehirdetését mondom?

Azt is láttam, hogy az öreg kántor, igehirdetés közben – éppen szemben volt velem – szépen végigfeküdt a kóruson lévő padon, aztán szűnyökkel várta az Áment. Meg kell mondom, meglehetősen letörtén jöttem haza, és az úgynevezett keresztyén kisebbségű érdecsokjaim bennem volt.

DE VAN AZ ÖREGEDÉSNEK IS ÖRÖME, TITKA, mert ma már tudom – remélem, többekkel együtt –, hogy a mi Urunk, Jézus Krisztus nem a mennyiség ura, hanem a minőség. Nem a mennyiséget akarja, hanem a minőséget. Ő sohasem mondta, hogy ne félj nagy-nagy világegyház vagy népegyház. Az van a Bibliában, hogy ne félj, te kicsiny nyáj.

Jézus szolgálata elején még sokan voltak, aztán egyre kevesebben, és a tanítványok is riadtan nézték, ahogy egyre szorult az üldözők gyűrűje Jézus körül. És még csak nem is Izrael elitje volt körülötte, nem az írástudók, vagy a „bölc” farizeusok, hanem a csonka-bonkák, a vakok, leprások, betegek. Jézus egyszer így mondja: Jeruzsálem szegényei. Ők vannak körülötte – ők is egyre kevesebben –, és nekik mondja az Isten országáról szóló sok példázat közül a mustármagról szóló:

„Hasonló a mennyek országa a mustármaghoz, amelyet fog az ember, és elvet a földjébe. Ez kisebb ugyan minden magnál, de amikor felnő, nagyobb minden veteménynél, és fává lesz, úgyhogy eljönnek az égi madarak, és fészket raknak ágai között.” (Mt. 13.31-32.)

NAGYON SOK OKA VOLT RÁ, HOGY ELMONDJA EZT A PÉLDÁZATOT, és nekem is okom van rá, mert tudom, hogy nem csak a lelkesekben, hanem sok komoly hívó emberben ott él az érzés: ott kinn milyen sokan, itt benn milyen kevesen, egyre kevesebben, HÁT MI LESZ?

En ma örömhírt szeretnék hirdetni Jézus csodálatos, tündöklő mustármag példázata alapján. Annit a mustármagról, hogy egy grammnyi belőle körülbelül száz szem. El tudjuk képzelni, milyen kevés ez? A héber parasztember egy zacskófélebe vagy bórbe csomagolt parányi valamit vitt a tenyerében, ennyi elég volt, hogy elvesse akár egy nagy földön, olyan kicsi volt a mustármag. Ha megfogam, négy-öt méter magasra megnő, szélesre terebélyesedik az ága. Valóban, ahogy Jézus mondta, az ég madarai rászállhattak, sőt fészket rakhattak az ágain; mustármagból kikelt ligetek is voltak azon a vidéken.

Milyen különös, és azt hiszem, ez is a keresztyén kisebbségű érdecsokjaim rossz ellensúlyozása (a lélektan nyelvén: rossz kompenzációja), hogy sokszor hallottam és olvastam ennek a példázatnak azt a magyarázatát, hogy ez a mustármag az egyház vagy a keresztyénség: a kicsi magból mekkora nagy fá lesz, beborítja az egész világot, és minden madár – rossz madár, jó madár – végül rá fog szállni; ilyen nagy lesz a Krisztus egyháza, ilyen nagy lesz a keresztyénség!

Nos, ezt Jézus nem ígérte, ez nincs a Bibliában. Ő nem az óriási nagy tömegeket, a kicsiny nyáját biztatja.